

רואה ואינו נראה

שאל הימון

חודש אדר ולמה נתחפש? זו השאלה שמהדהדת בראשי כולם הרוצים לקיים את "מצוות" החג. ואני שואלת לא למה אתחפש, אלא למה מתחפשים? לשאלה זו תשובות רבות אך את עיני משכו 2 סיבות מספקות במיוחד. ומאיפה בכלל למדנו להתחפש כ"כ טוב? כנראה שכמו לעוף עם מטוס- את הדברים הטובים אנו לומדים מהטבע!

הסיבה הראשונה קשורה לאופי כל החג- "ונהפכו". על שם היפוך הגורל בסיפור המגילה- מצב היהודים היה בכי רע, נידונו להשמדה- "להשמיד להרוג ולאבד", והתהפך- "ליהודים הייתה אורה ושמחה" "ונהפכו" רציני.. על שם נהפכו זה שרים בסעודת פורים וההתחפשות בחג היא מעין סמל, אדם מתחפש והופך למשהו אחר.

הסיבה השנייה היא ההסתר. לאורך כל סיפור המגילה מוסתרים פרטים, למשל, שם ה' לא מוזכר כלל, ואנו יודעים שלפי המסורת היהודית הוא גלגל את הסיפור לסופו המוכר, הטוב. אז מדוע אינו מוזכר? התשובה לכך היא כי הוא מוסתר. גם אסתר (שבשמה אפשר ללמוד עליה לא מעט) מסתתרת לאורך המגילה, ובארמון לא מזדהה בשמה המקורי הדסה ולא מגלה את עמה אליו היא שייכת.

2 סיבות אלו- "ונהפכו" וההסתרה, אכן יכולים להסביר את סיבת ההתחפשות של האדם בפורים. אך האדם אינו היה הראשון שהשתמש בשיטות אלו בשביל להתחפש, החי והצומח קדמו לנו כמובן!

שעיר משורטט- אוהד בנימיני

אצל החיות והצמחים השימוש בשיטות אלו נועד לשם הסוואה. ומדוע? התשובה היא הישרדות! הסתרות מפני טורפים או טריפת בע"ח אחרים הדורשת מארב ודיוק מושלמים.

אחת האסוציאציות שעולות לאנשים עם המילה- הסוואה, זוהי הזיקית. החיה המרתקת שידועה ביכולת החלפת הצבעים של גופה לפי צבע המשטח עליו היא נמצאת.

אך הבה נחשף לבע"ח וצמחים אחרים שיכולת וחוכמת הסוואה שלהם מרשימה אך לרוב אינה מוכרת, ברמה כזו- שהשפיעה והטעתה מאות כתבי ספרים.

נתחיל ב'שעיר משורטט'- דורס לילה קטן, חי באזורים מדבריים, בישראל בעיקר בנחלים הנשפכים מהערבה ובהרי אילת. שמו של השעיר כמתבקש, ניתן לו בגלל שעירותו, צבעי גופו גווני חום שונים והוא מקנן לרוב בעצי השיטה- עד כאן נשמע שהדורס לא מיוחד במיוחד, אבל הנה סיפור מעניין-

בשנת 1914 חוקר הציפורים אהרוני, מצא זוג של "שעיר משורטט" מקנן בבקעת הירדן- מאז לא היו דיווחים על אף קינון. בשנת 2015, חקלאי מקיבוץ מצפה שלם, מצא בסיורו במטע התמרים. גוזל של עוף דורס שרוע פצוע על הקרקע, ומיד העבירו לטיפול ברשות הטבע והגנים. ושם, ברשות התגלה שהדורס הצעיר הוא לא אחר מהשעיר המשורטט! ואם יש גוזל- משמע יש קינון טוב באזור. התחילו לחפש בצורה מסודרת שעירים משורטטים באזורים המדבריים וגילו עשרות קנונים. מדוע לא נצפו לפני כן? קיים כאן פער של מעל 100 שנה, מהקינון האחרון לעכשווי! (אגב- עובדה זו גרמה לכך שברוב מגדרי הציפורים, הוא פשוט לא נמצא).

הכל בזכות ההסוואה- השעיר שצבעיו חומים ומפוספסים בגווני החום ומתאימים לגזע השיטה שגם הוא מפוספס בגווני חום ממש כפי שניתן לראות בתמונה. בזכות כך המשורטט מצליח להיטמע בשיטה היטב ולהראות כאילו הוא עצמו חלק מהגזע- עד כדאי כן שאם לא מחפשים ממש טוב, לא ניתן לראותו. אך בשביל מה הוא צריך להסתוות כך? נתחיל מכך שהשעיר דוגל בשיטה השנייה – ההסתתרות, הוא פשוט נטמע בסביבה. אבל למה הוא צריך לעשות זאת? הזכרנו קודם שהוא דורס לילה, זאת אומרת שהוא לא צריך את ההסוואה שלו לזמן הצייד, כי הוא ממילא נמצא בחשכה. אם כך הוא צריך להסתתר רק בזמן מנוחתו- ביום. ובשביל שלא יהיה צייד לחיות אחרות הוא מסווה עצמו ומסתתר בשיטה, שיטה טובה.

בעל חיים נוסף שכדאי להכיר – הוא זעמן המטבעות. זעמן המטבעות הינו נחש בגווני חום, שצורת מעוגלות מצוירות על גבו ולכן מכונה- "מטבעות". הנחש אינו ארסי, אך כן נושך במקרה הצורך. הוא נפוץ במרכז הארץ וצפונה.

אז מה הקשר בין זעמן המטבעות להסוואה? האמת היא שחיה זו משתמשת בשיטת ההתחפשות, זעמן המטבעות מתחפש לנחש שמטיל אימה בימי הקיץ החמים של ארצנו- הצפע המצוי הנמצא באותם האזורים של זעמן המטבעות, ודומה לו, צבעיו גווני חום, ועל גבו צורות מעוגלות. שני פרטים אלו מספקים בשביל שהנחשים ייחשבו דומים למרות שלאחר מבט מעמיק בנחשים ניתן להבדיל ביניהם ולזהותם. הצפע הוא פעיל לילה וארסי ביותר (בישראל נספרו מעל 200 הכשות של נחש זה בשנה). לארס יש 2 שימושים: צייד – הוא מנטרל את הטרף עם ארסו ובכך חוסך אנרגיה בהאבקות איתו, והגנה- הארס הינו רכיב הגנתי אצל הצפע מפני טורפים.

מדוע שזעמן המטבעות יתחפש לצפע? האם יש לכך תועלת? לשאלה זו התשובה פשוטה, לא רק בני האדם חוששים מהצפע ומארסו, גם בעלי חיים שיכלו לטרוף אותו לולי הארס שבגופו מפחדים ממנו לא מעט, עד כדאי התרחקות מהנחש. זאת אומרת שאם מתרחקים טורפי הצפע הפוטנציאליים ממנו בגלל ארסו, כדאי לזעמן להידמות לו, ובכך הטורפים התרחקו גם ממנו למרות שהוא חסר כל ארס.

בינתיים הזכרנו כאן הסוואה של בעלי חיים גם על ידי היטמעות בשטח וגם על ידי התחפשות למשהו אחר. אך מה עם הצומח? אכן, גם הצומח לעיתים משתמש בהסוואה, אך הוא משתמש רק בדרך אחת. בדרך ההתחפשות למשהו אחר. מדוע אין צמח שמסתווה וניטמע בשטח? כי בטבע הצמחים רק רוצים לפרסם עצמם ולמשוך מאביקים שיפיצו אותם, אז היטמעות בשטח זו לא השיטה שכדאי להם להשתמש כנראה.

צמח המשתמש בשיטת ההתחפשות וההפיכה למשהו אחר הוא הנזמית לבנה- רב שנתי הגדל בצפון הארץ ובמרכזה, בעל פריחה לבנה עונתית. גובהו מגיע עד לחצי מטר, ועליו הינם רחבים ומשוננים דבר הגורם לו להראות כמו הצמח בו אנו חוששים לגעת- הסרפד. הסרפד הינו "בן- שיח" שעליו גם כן רחבים ומחודדים בקצותיהם, אך הסרפד בשונה מין הנזמית הלבנה מכוסה בשערות, שמגע בהם גורם לצריבה ולאדמומיות בעור. שערות אלו גורמות כנראה גם לצאן ולמרעה להירתע מהסרפד ולא לאכלו, ובגלל זה הנזמית מנסה להידמות לסרפד. ע"י הידמות לסרפד הנזמית משיגה מעין הגנה מפני רעיית צאן. תחפושת מרתיעה.

החי והצומח כמו שהזכרנו משתמשים בהסוואה בשביל לשרוד, אך מסתבר שגם את השיטות איך לשרוד למדנו מהם. כמעט מאז ומתמיד כאשר האדם היה נתון בסכנה קיומית, הוא נהג להסתתר, להיטמע בסביבה, אדם וחווה היו הראשונים לעשות זאת. הדוגמה הטובה ביותר לכך זה ההסוואה בצבא. גם בצה"ל. השימוש בהסוואה הוא רב ומתחיל כבר בלבוש – מדים בצבע זית, ערכת צבעי הסוואה שכמעט כל לוחם בצה"ל מקבל בתחילת השירות. ויותר מכך בצה"ל פיתחו שיטת הסוואה שלמה, וחיברו לשם כך ראשי תיבות, הכוללים את כל הפרטים שצריך לזכור ולוודא שעומדים בתנאי ההסוואה. ההסוואה הצהלית צריכה לעמוד בתנאים כמו- החזרת אור של המסתווה, אם קיימת, ואיזה דבר בדמותו של החייל מחזיר אור יש להסתיר זאת. גוון המסתווה, האם גווני הדמות המסתתרת מתאימים לסביבה? אם לא אז להתאים. האם הצל של המסתווה מתאים לצלליות אחרות בסביבה? בולט? האם הוא מתאים בגודלו ובצורתו לעצמים אחרים בולטים בשטח? אם לא אז להתאים. צריך גם להקפיד על תנועה, ורעש שיכולים לחשוף את מקום המסתתרת. ועוד ועוד פרטים קטנים אך משמעותיים שחייב להקפיד עליהם בשעת הסתוות.

מלבד הסוואה על ידי הסתתרות שצהל משתמש בה, צהל משתמש גם בהסוואה על ידי התחפשות למשהו אחר. קיימת יחידה, שאולי התפרסמה יותר בזמן האחרון עקב סדרת הטלוויזיה "פאודה", וזאת יחידת המסתערבים. יחידה זו מתחפשת לערבים לשם השגת מטרות ביטחוניות בדרך כלל. הם מומחים בהיטמעות באוכלוסייה ערבית טיפוסית ופעילות בה. במקרה זה ללא ספק צהל משתמש בשיטת ההתחפשות והופך את חייליו למשהו אחר. פיתוח המכשירים לגילוי הסוואה הולך וגדל- משקפות טרמיות, ועוד ציוד טכנולוגי שמבטל כל אפשרות הסתתרות. יותר מכך, ייתכן שמפצצות העתיד שום הסתתרות לא תעזור.

האם האדם ישתמש בעתיד בהסוואה? יכול להיות שבשלב מסוים זה כבר לא יהיה שימושי בעבורו. האם החי והצומח ישתמשו בעתיד בהסוואה? כרגע, נראה שכן.

בינתיים, נשאר לנו יום אחד בשנה בו אנו משתמשים בהסוואה. לא בשביל להתגונן מפני אויב, ולא בשביל לארוב לו, לא מתוך פחד, ולא בשביל לשרוד. יום אחד בשנה שההסוואה בו מוקדשת בשביל לזכור את הנס שקרה אז, בימים ההם בהסתר פנים והפך את הכל.